

1974. JÚLI

BUDAPEST

Mozaik a főváros múltjából

Árdrágító kiskereskedők a XVIII. század közepén

Régen az iparosokhoz hasonlóan a kereskedők is céhekbe tömörültek és csak céhtagoknak engedték meg a kicsinyben való árusítást, bár e rendelkezést sokan nem tartották be. A régi tagok nagyon megnehezítették a céhtagok számának növelését, új tagok felvételét. Kiváltságos helyzetüket gyakran felhasználták árdrágításra. Így volt ez Pesten is.

Érdekes példa erre a tanács 1763. szeptember 24-én hozott határozata. Ebben Gruden Györgynek a kereskedő céhbe való felvételét pártolta, különösen azért, mert Gruden már a felvétele előtt is árusított, mégpedig sokkal olcsóbban, több esetben fele áron, mint a többi kereskedő. Ő a pármaji sajt fontját 16 garas helyett 7—8-ért adta, a gyümölcsíz fontját 51 krajcár helyett 28-ért, a faolaj fontját 16 garas helyett 8-ért, a citrom darabját pedig 5—6 krajcár helyett 3-ért. De vásárolhattak nála egyéb árut is jutányosan, így kávé, rozsólist, kapribogyót stb. A tanács úgy érezte, hogy kötelessége a fogyasztó-közönség érdekeinek védelme, és remélte, hogy Gruden a kereskedő társulatba való bejutása után is megtartja olcsó árait.

A Gyapjú utcai német színház

A hosszú múltra visszatekintő pesti német színházra nagy csapást mért az osztrák Hentzi, amikor Buda ostroma alkalmából lebombáztatta a Vigadó mögött álló szép színházépületet, Pollack Mihály és Hild József alkotását. A színház ezután az Erzsébet (ma Engels) téren kapott új otthont. Ezt azonban gyorsan, kapkodva, silány módon építették, s ezért 1869-ben le kellett bontani.

Még a bontás évében alakult egy részvénytársaság, amely új színházat építtetett a lipótvárosi Gyapjú (ma Báthori) utca 24-ben. A konzorcium pár hónap múlva megbukott. A helyébe lépő új társaság színház helyett orfeumot nyitott, s ez csak 1875-ben adta át helyét a színházaknak. Noha sok híres bécsi vendégművész lépett fel, a főváros rohamos magyarosodása miatt a színházat kevesen látogatták. Állandósultak az anyagi gondok. Felajánlották az épületet opera és népszínház céljára, de erre nem volt alkalmas; kicsi volt a színpada. A Theater in der Wollgasse (Gyapjú utcai színház) — így nevezték — többször cserélt gazdát, utóljára egy Lesser Szaniszló nevű német színész vette meg.

1880-ban a fővárosi tanács tűzveszélyességre hivatkozva megtagadta a működési engedély meghosszabbítását. Nagy lett a felháborodás Ausztriában és Németországban, szidták a magyar sovinizmust, amely még a német nyelvű előadások tartását sem engedi. Állítólag a német császárné, Augusztina is kifejezte nemtetszését a berlini osztrák-magyar követ előtt. Az ügy újra a közgyűlés elé került s ekkor a korábbi döntést megváltoztatva, újból engedélyezték az előadásokat. Hogy ez mennyire helytelen volt, az csak nyolc évvel később derült ki.

1889. december 20-án kigyulladt a színház, szerencsére délután, amikor senki sem tartózkodott benne. A tűz a nézőtérrel keletkezett, a bal oldali páholyokhoz vezető lépcső alján. Okát nem sikerült megállapítani, de akkor még nem szokták olyan gondosan keresni a tűz okozóját, mint ma teszi a rendőrség és a tűzoltóság.

Perceken belül lángban állt a teljesen fából készült nézőtér minden része. A színpadot elválasztó vasfüggönnyet — ezt a bécsi Burgszínház égése óta mindenütt megkövetelték — olyan gyenge fal tartotta, hogy a magas hő hatására hamarosan meglazult, a vasfüggöny lezuhant és a tűz átterjedt a színpadra is. Meggyulladt a zsinórpádlás a kulisszákkal együtt és a nézőtér parázsló-lobogó katalánába zuhant. Ha a szerencsétlenség előadás közben történik, a lángtenger és a pánik kettős hatása alatt sokan pusztultak volna ott, különösen a bal oldali páholyokban ülők.

A romhalmaz soká parázslott, csak harmadnapra aludt ki végleg. Az utcai homlokzat ugyan látszólag épen maradt, de ezt is le kellett bontani.

Ezután a fővárosban a német színház végleg megszűnt, csak néha tartott egy-egy külföldi társulat vendéjátékot.

A budapesti Pasteur Intézet alapítása

Évszázadokon át a legborzalmasabb betegségek egyike a veszettség volt. Akin kitört, azt nem lehetett megmenteni, rettenetes kínok közt halt meg. Az ellene való védekezést Pasteur fedezte fel. Ha a veszett állat által megmárt embert az általa felfedezett szérummal beoltották, majdnem biztosan megmenekült. Eljárását először 1885 júliusában próbálta ki egy 14 helyen összemart elszázi kisfiún. A gyerek visszanyerte egészségét. Ezután Pasteur megkezdte a tömeges oltást.

Hazánkban elsőnek Högyes Endre figyelte fel az újfajta oltásra. 1886 márciusában a következőkről számolt be egy akadémiai ülésen: számos veszett kutya által megmárt személyt kiküldött Párizsba és maga is odautazott, hogy a helyszínen tanulmányozza a nagy francia tudós eljárását. De nemcsak tanulmányozta, hanem tökéletesítette is ezt. Pasteur veszettségben elhalt állatok beszárított központi idegrendszerét, Högyes pedig az idegrendszer erősen hígított oldatát használta fel. Az 1887 októberében ismertetett újítás lehetővé tette az oltóanyag egyenletesebb elosztását s ezzel növelte hatályosságát.

Högyes erőteljes agitációba kezdett a budapesti orvosegyletben, az Akadémián és a minisztériumnál, hogy a fővárosban is állítsanak fel egy Pasteur Intézetet. Az agitáció hamar elérte célját, és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az új egészségügyi létesítmény helyéül az orvoskar központi épületét jelölte ki. Az oltások 1890 áprilisában kezdődtek el. Évente 3—4000 embert kezeltek, a halálozási arány nem haladta meg az 1%-ot. Ez nemzetközi viszonylatban is annyira jó eredmény volt, hogy pár évvel később a Högyes-féle oltási módszert számos külföldi Pasteur Intézet is átvette.

Az intézet 1904-ben a Rákos (ma Högyes Endre) utcába költözött át egy új, modern, nagy épületbe.

Az oltás csak úgy volt hatásos, ha 14—21 napon belül többször megismételték. Erre az időre a szegénysorsú vidékiek ingyen kaptak Pesten kórházi elhelyezést és ápolást. Az 1890. május 16-án kiadott belügyminiszteri rendelet szerint a kisgyermekeket kísérővel kellett vidékről a fővárosba küldeni, a díjtalan eljárás a kísérőkre is kiterjedt. Igazolni kellett a vagyontalanságot s azt is, hogy az illetőt valóban veszett vagy veszettséggyanús eb harapta meg. A Pasteur Intézetbe utazók részére az államasutak és több magán vasúttársaság ingyenes, a Déli Vasút pedig önköltséges jegyet engedélyezett.

Ma már nincs Pasteur Intézet. Pestre sem kell utazni, mert az újfajta oltásokat decentralizálva, sok helyen kapja meg az a kevés ember, akiről feltételezik, hogy veszettséggel fertőződtek meg.

Az első pesti fényképkiállítás

A hazai műkedvelő fényképészek száma csak a múlt század nyolcvanas éveiben kezdett jelentősebb mértékben nőni. 1890 májusában már önálló kiállításon mutatták be képeiket a pesti Múcsarnokban.

A kiállítás — a korabeli tudósítások szerint — magas színvonalú volt. Anyagából elsőnek két színtereklyeszámba menő daguerrotyp említendő. Ezeket New Yorkban készítették 1851-ben Kosuthról — észak-amerikai körútja alkalmából — és kísérőjéről, Pulszky Ferencről. Mindkét felvétel becsületére válna a mai fotósoknak is. Nélkülözik a korokban szokásos mesterkéltséget, az arcvonások érdekesek, jellemzőek. (Máslatukat közölte a Vasárnapi Újság. Az eredetiek vajon megvannak-e még?)

A legnagyobb méretű kép 85 × 112 cm nagyságú volt; Scalik Károly készítette Kneusel-Herdenliczke Arnold nyugalmazott őrnagyról, a kiállítás egyik rendezőjéről. Az őrnagy testőr ruhában, merev tartásban ül fehér lován.

Sokan álltak Déchy Mór alpinista utazó képei előtt. Ezek a Kaukázus és az Erdélyi Kárpátok legsebbe vidékeit ábrázolták. Déchy 1884 és 1902 közt hét utazást tett a Kaukázusban, ő rajzolta meg elsőnek ennek a hegységnek megbízható, részletes térképét.

Rosty Pál földrajztudós — a szabadságharc után emigráns — 1857—58-ban az Orinoco vidékén és Mexikóban készített kitűnő néprajzi felvételeit állította ki. (Ezeket ma a Széchényi Könyvtár őrzi.)

Téry Ödön orvos, a magyar turistamozgalom egyik alapítója a Bazilika kupolájáról és a miniszterelnöki palota tetejéről fényképezte fővárosunkat (Újépület, Andrássy út, Lánchíd stb.). Fotói várostörténeti érdekességűek.

A kiállításon fényképek mellett technikai újdonságokat is bemutattak, mint például az üveglemez helyett akkor először alkalmazott kis súlyú, könnyen kezelhető celluloid lemezeket.

Vértesy Miklós